

JORDI BOLÒS I MASCLANS /
LURDES MALLART I RAVENTÓS

LA CERÀMICA GRISA DE LA GRANJA CISTERCENCA
D'ANCOSA

Durant l'excavació arqueològica que s'ha dut a terme a la granja cistercenca d'Ancosa (municipi de la Llacuna, comarca d'Anoia), els estius dels anys 1981, 1982 i 1983, han aparegut prop de mil fragments de ceràmica grisa. Aquesta excavació, inclosa dins dels treballs del Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, fou subvencionada pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.¹

Al petit altiplà d'Ancosa, situat entre el Penedès i la comarca d'Anoia, els monjos cistercencs de Valldaura (Vallès Occidental) —provinents del monestir de la Grand Selva, del Llenguadoc— reberen, l'any 1155, del comte Ramon Berenguer IV uns drets. Es construïren algunes edificacions —potser se n'aprofità alguna de més vella— i, almenys, alguns membres de la comunitat sembla que hi visqueren alguns anys. Tanmateix, les característiques del lloc feren que aviat els monjos prenguessin la decisió de traslladar-se a Santes Creus, on s'establiren, definitivament, vers el 1168.²

Després d'aquesta data, Ancosa es degué convertir en una granja, o sigui en una explotació agrària on vivien i treballaven conversos. Amb el temps, potser també hi treballaren jornalers o esclaus. Així mateix, en principi, abans del final de l'Edat Mitjana, les parcel·les de l'explotació es degueren cedir a pagesos, a canvi d'un cens.³ A Ancosa, durant l'època moderna, s'abandonaren els edificis construïts durant d'Edat Mitjana i es construí, a un centenar de metres, un habitatge nou. Fins aquest moment, amb tot, l'existència de ceràmiques decorades sembla demostrar que a l'antiga granja no hi vivien només pagesos.

Els edificis medievals, dels quals es conserven restes, bàsicament, són dues

1. La memòria d'aquesta excavació és en curs de publicació pel dit Servei d'Arqueologia de la Generalitat.

2. Eufemià FORT I COGUL: *El pretès monestir d'Ancosa*, «I Col·loqui d'Història del Monaquisme Català» (Santes Creus, 1967), pàgs. 111-125.

3. Agustí ALTISENT: *Les granges de Poblet al segle XV. Assaig d'història agrària d'unes granges cistercenques catalanes*, Barcelona, 1972.

naus: una amb una orientació SW-NE i una llargada d'uns 18 metres, i una altra, més ampla, orientada de SE al NW i amb una longitud d'uns 30 metres. Ocupant part de l'espai que hi ha entre aquestes dues construccions, hi havia una cambra coberta amb una volta ogival.

La ceràmica grisa, i gairebé la major part de la resta del material ceràmic, ha aparegut, precisament, en aquest sector intermedi entre les dues naus, sota d'un nivell d'enderroc i de terra i gairebé sobre del paviment, la mateixa roca aplanada.

El conjunt del material trobat en aquesta zona es pot datar entre el segle XII —algun fragment de ceràmica grisa— i el segle XVI o XVII. Aquests segles deuen coincidir força amb l'etapa en què aquests edificis s'utilitzaren com a granja, en la qual vivien conversos. Alguns fragments ceràmics més moderns, corresponen a reaprofitaments posteriors a aquestes dates —quan l'edifici ja era ensorrat, almenys parcialment— o bé a material de rebuig, provinent de la casa de pagès propera.

Al costat de la ceràmica grisa, hom troba també fragments de ceràmica del tipus verd i morat i, sobretot, del tipus decorat amb blau o amb reflexos metàl·lics o bé vidriat de color verd o melat. Així mateix, també s'hi troben, molt més rarament, fragments de copes de vidre o bé trossos deformats de possibles armes o bé d'eines.

— *Les vores.* És difícil de parlar de les vores sense intentar de relacionar-les amb les peces a les quals pertanyien, tot i que això a vegades és una mica arriscat. Gràcies a les formes que tenen, podem endevinar que la major part devien pertànyer a recipients tancats, segurament a olles o també a tupins o gerros. Així mateix, algunes quantes pertanyen a poals o bé al que, en el nostre estudi de la ceràmica grisa de Manresa vàrem anomenar setres.⁴ D'altres vores formaven part de cassoles, de gibrells, etc. Gairebé totes les vores trobades les hem dibuixat a les làmines adjuntes: 45 formes més o menys diferents, que devien correspondre a un nombre igual de recipients —i una tapadora— diversos. Ja des d'ara, hem de dir, tanmateix, que, alguns cops, és molt difícil de saber a quin tipus d'objecte pertanyia cada vora.

Les vores d'olla de forma lleugerament globular o esferoidal —la forma més usual dels recipients de ceràmica grisa, almenys en l'època inicial— són força abundoses, entre els fragments trobats durant l'excavació. Segurament les vores

4. Vegeu Jordi BOLÒS, Iñaki PADILLA: *Algunes formes de la ceràmica grisa conservada al Museu de Manresa*, «II Coloquio Internacional de Cerámica Medieval del Mediterráneo Occidental» (celebrat a Toledo el 1981; comunicació en curs de publicació); Jordi BOLÒS: *Ceràmica medieval grisa del Museu Comarcal de Manresa*, «XXVI Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos» (celebrada a Manresa l'any 1981; en curs de publicació). Vegeu, especialment, en aquest darrer reball els tipus de i dg.

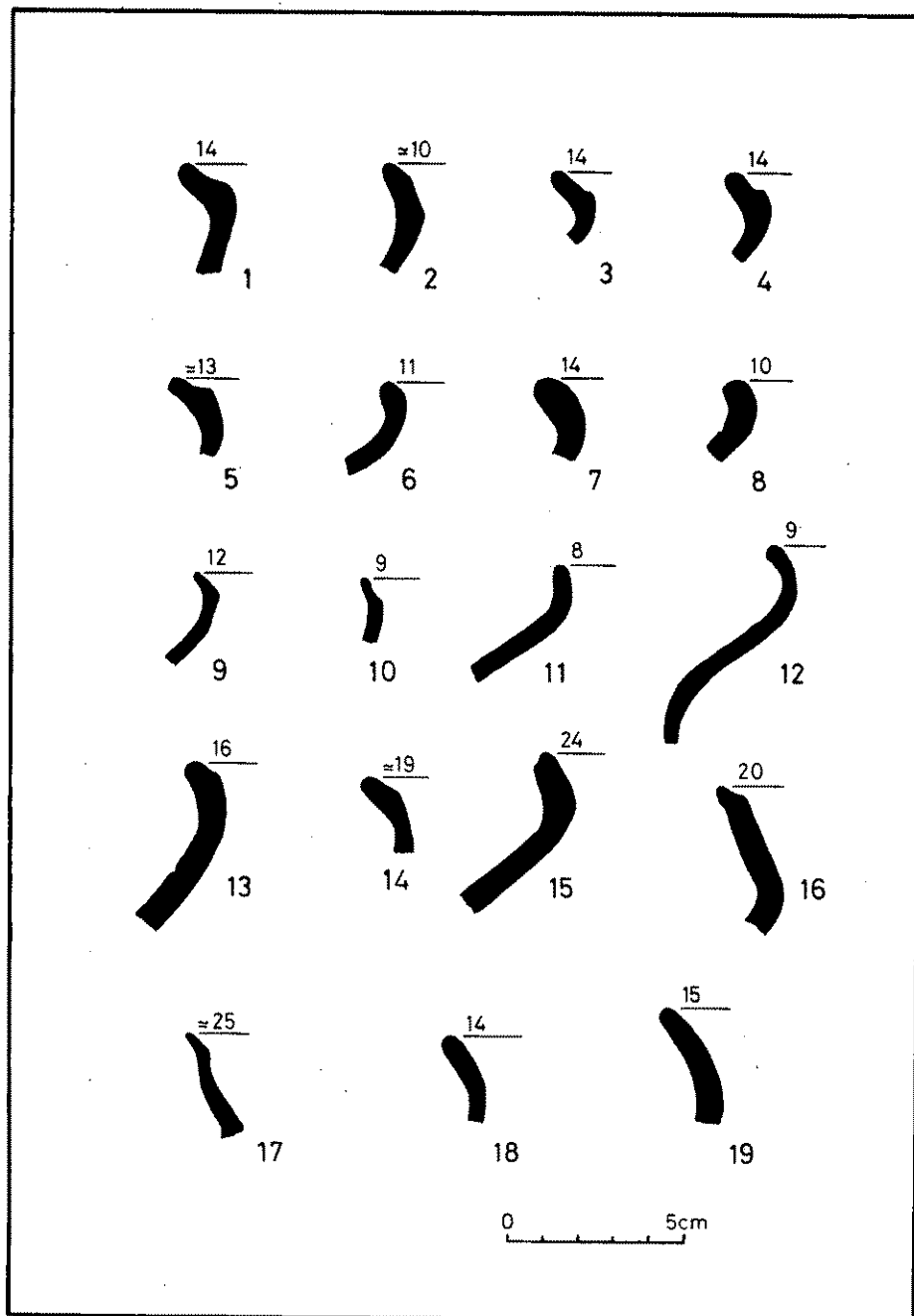

Fig. 1. Vores de fragments de ceràmica grisa provinents del jaciment d'Ancosa.

que en les làmines hem numerat des del número 1 fins al número 16 corresponen a aquest tipus. Pel tipus de pasta hom pot suposar que foren fetes des del segle XII —segurament la mateixa 1— fins al segle XIV —per exemple la 8, la 9, la 10 o la 16—; la major part, però, corresponen a peces de cap al segle XIII.

En algunes d'aquestes vores —a les cinc primeres i a les 13, 14 i 16— es veu, clarament, un encaix destinat a la tapadora. D'altra banda, cal repetir que la mida del fragment conservat fa que, en relació amb alguna d'elles, sigui difícil d'assegurar que es tracti d'una olla o bé d'una olleta i no d'un gerro o d'un tupí, per exemple.

El diàmetre probable de la boca de la peça a la qual pertanyien les dotze primeres vores oscilla entre els 8 cm i els 15 cm.

Les vores 13, 14, 15 i 16, que segurament també corresponien a olles, són de peces força més grosses, amb un diàmetre de boca proper als 20 cm.

La vora 17, amb extrem afuat i secció sinuosa, també, encara que no es vegi gaire, sembla que pertanyia a un vas gran i segurament amb una forma tancada.

Els gerros formen part d'un segon grup de recipients, al qual podem creure que pertanyen algunes de les vores trobades. Possiblement, les vores 18 i 19 devien ésser de gerros. Totes dues tenen l'extrem arrodonit i recorden, per exemple, la peça número 8 provinent de l'església del Carme de Manresa i conservada al Museu Comarcal d'aquesta ciutat.⁵

Les vores següents —de la 20 fins a la 33— pertanyen probablement a peces de panxes prominents i, en canvi, de boca petita: poals, setres, gerres o tenalles. El diàmetre de la boca sol oscil·lar al voltant dels 8 cm. Alguns cops tenien la vora arrodonida (núm. 20) o bé la tenien amb el llavi caigut vers l'exterior, més o menys tombat i adossat a la paret de fora, formant una espècie de rebava (números 23 al 26). En la vora 27, el treball és més complicat: dessota el llavi, poc inflat cap a l'exterior, hi ha un lleuger entrant cantellut. La vora 28 encara és més treballada; pertany a un poal i té, a tot el voltant del coll, des de la vora vertical fins a l'inflexió d'inici de l'espatlla —uns 2,5 cm— unes estries horitzontals, més o menys irregulars. Aquest tipus de vora, amb més o menys estries —d'unes sis a cap (núm. 29), normalment al voltant de 5— és ben representat a la ceràmica del jaciment medieval d'Ancosa. Totes aquestes vores que hem esmentat últimament foren fetes al segle XIII o XIV, molt sovint en aquest darrer.

Un altre grup de peces, de formes bàsicament semblants, tenen la vora, a la part superior, aplanada, aixafada. Així, per exemple, en les nostres vores 30, 31, 32 i 33. L'amplada de la boca d'aquestes peces també era força estreta; encara que, així mateix, sembla que, després, el ventre havia d'ésser força més ample. Totes elles foren fetes cap al segle XIV.

5. Vegeu les comunicacions esmentades en la nota precedent. Tipus da.

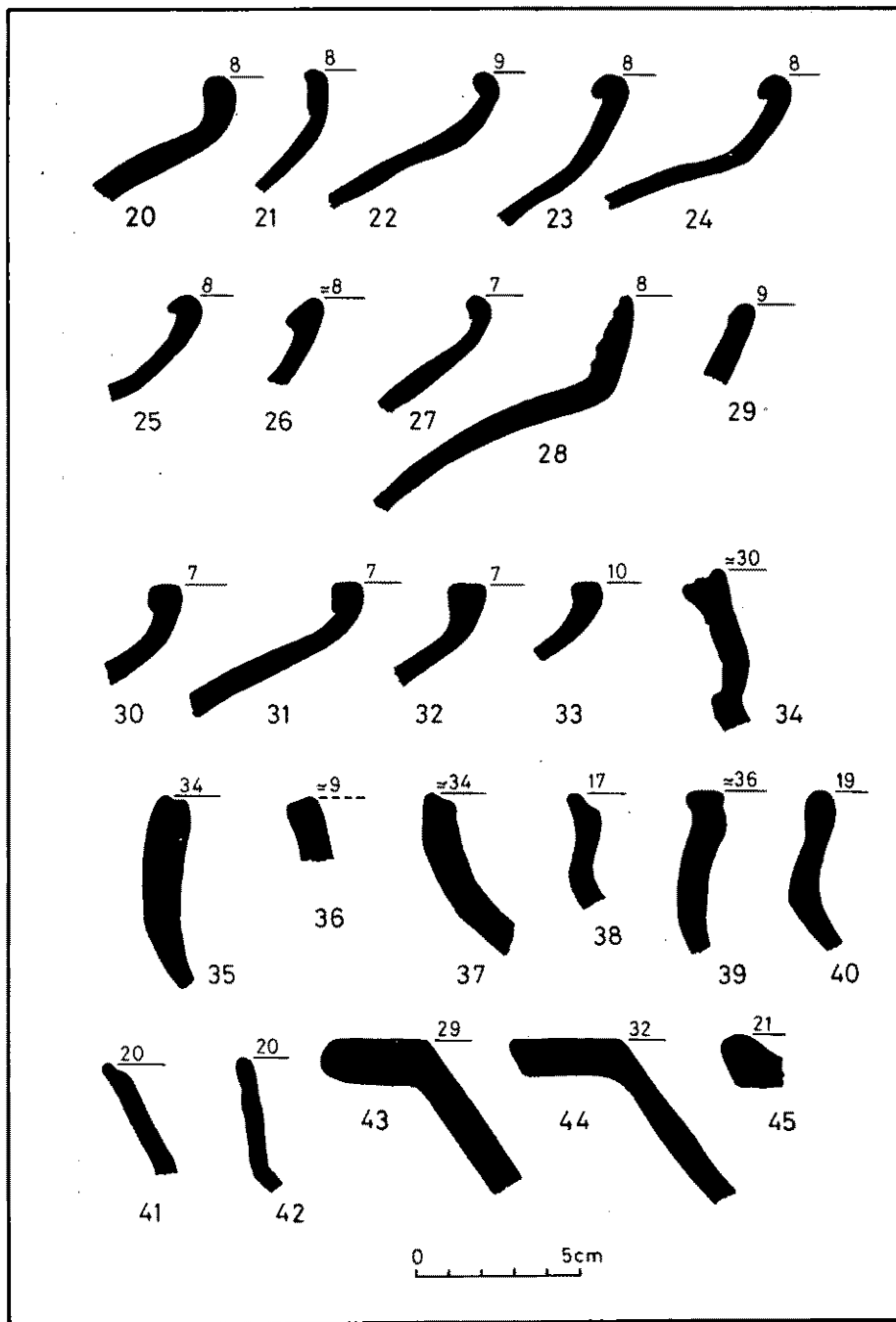

Fig. 2. Vores del jaciment d'Ancosa.

La major part de les vores següents —de la 34 fins a la 44— segurament pertanyien a recipients amb forma oberta.

La vora 34, molt original i no gaire moderna, tot i la complexitat de la seva forma, devia pertànyer a algun tipus de cassola; el diàmetre de la seva boca era d'uns 30 cm. De la seva decoració n'hem de parlar d'una forma detinguda en l'apartat corresponent.

Les vores 35 a 40, segurament, eren de cassoles, més o menys altes. Llevat de la vora 40 —amb extrem superior ben arrodonit—, les altres tenen l'extrem més o menys aplanat i, generalment, amb un lleuger solc central, probablement per a subjectar la tapadora —així, hom ho veu d'una forma clara, en 35 o 38—. La majoria pertanyen a peces força grans, amb un diàmetre de boca d'uns 35 cm.

La vora número 41 devia formar part d'un vas obert —amb un diàmetre de boca d'uns 20 cm—, més o menys cònic; fa de mal saber, però, la forma exacta que tenia. Hom veu que tenia un encaix per a la tapa. La peça a la qual pertanyia la vora 42 també tenia una forma oberta.

Gairebé per acabar, les vores 43 i 44 pertanyen a una espècie de gibrells, força tardans —especialment el de la 44, potser del segle xv—. Les boques dels recipients tenen uns 30 cm de diàmetre. Llur vora és sortida cap a l'exterior i aplanada horitzontalment, amb l'extrem de fora arrodonit o bisellat i pla.

Finalment, la vora 45 no pertany pas a un recipient, sinó a una tapadora d'una possible olla. L'angle inferior és viu; el marge exterior superior de la vora és aixecat, però sense cap tipus de decoració.

— *Bases.* El marge extern dels fons de les peces de ceràmica grisa sol ésser molt poc marcat, especialment quan aquests tenen una forma convexa. Les olles —fins i tot algunes de les fetes amb torn ràpid— solen tenir el fons convex o sortit, pel fet que havien d'anar o bé penjades per uns calamàstecs o bé col·locades sobre les brases. Són d'aquest tipus convex els fons que, en la nostra làmina,⁶ tenen els números 1-5; no necessàriament, però, tots els atuells amb aquestes característiques havien d'ésser olles. Pel tipus de pasta podem pensar que aquests cinc fons pertanyien a peces dels segles XII —segurament les tres primeres—, XIII o XIV.

En generalitzar-se les noves formes —gerres, poals, tenalles, etc.— varen reaparèixer d'una forma general, per motius també utilitaris, els fons ben plans que, fins i tot, alguns cops, podem trobar en les mateixes olles, tupins, etc. Els fons que reben, a la làmina 3, els números 6-9 tenen aquestes característiques, alguns poden pertànyer a gerros, d'altres a setres o gerres, etc. En principi, aquestes bases cal datar-les vers el segle XIV i potser, alguna, fins i tot del xv.

Finalment, en un moment tardà, es començaren a fer bases més treballades,

6. Vegeu nota 4.

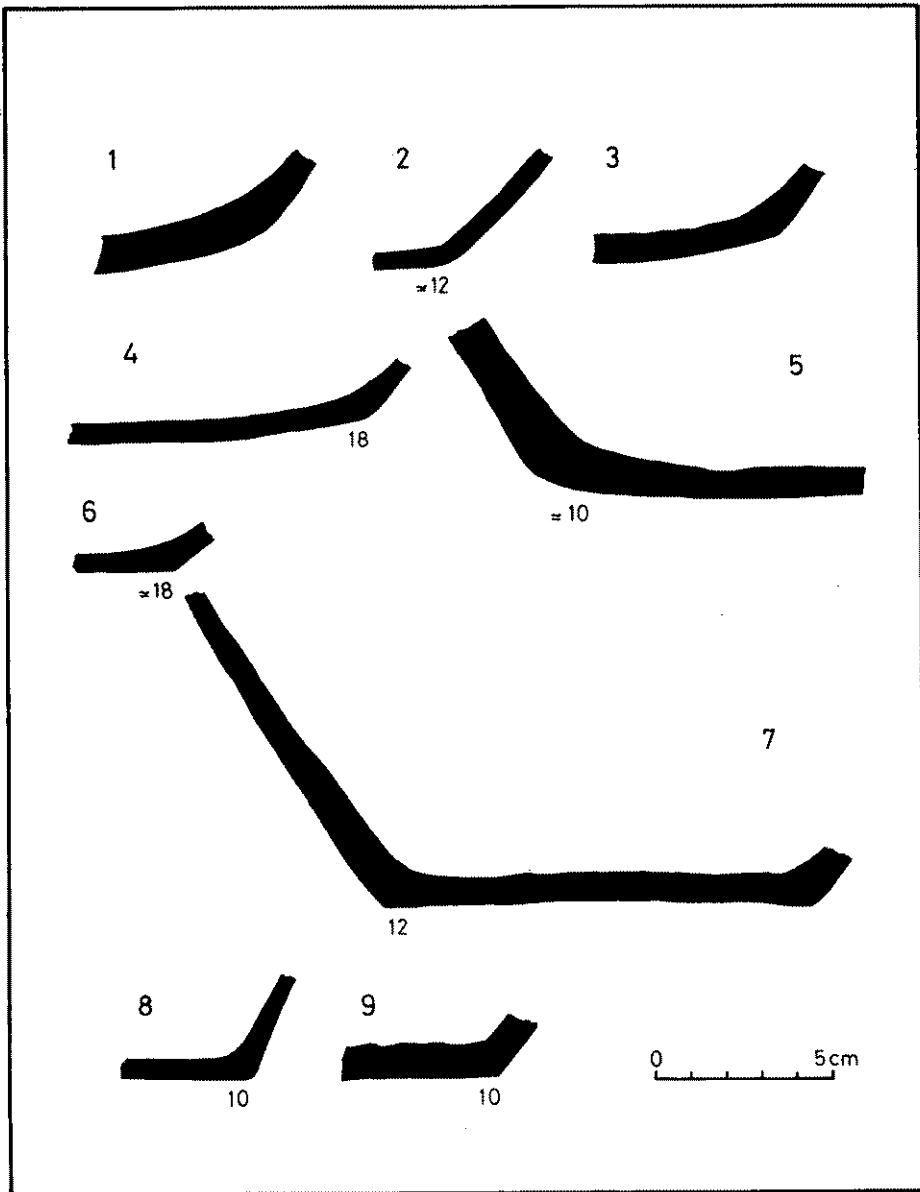

Fig. 3. Fons convexos i plans del jaciment medieval d'Ancosa.

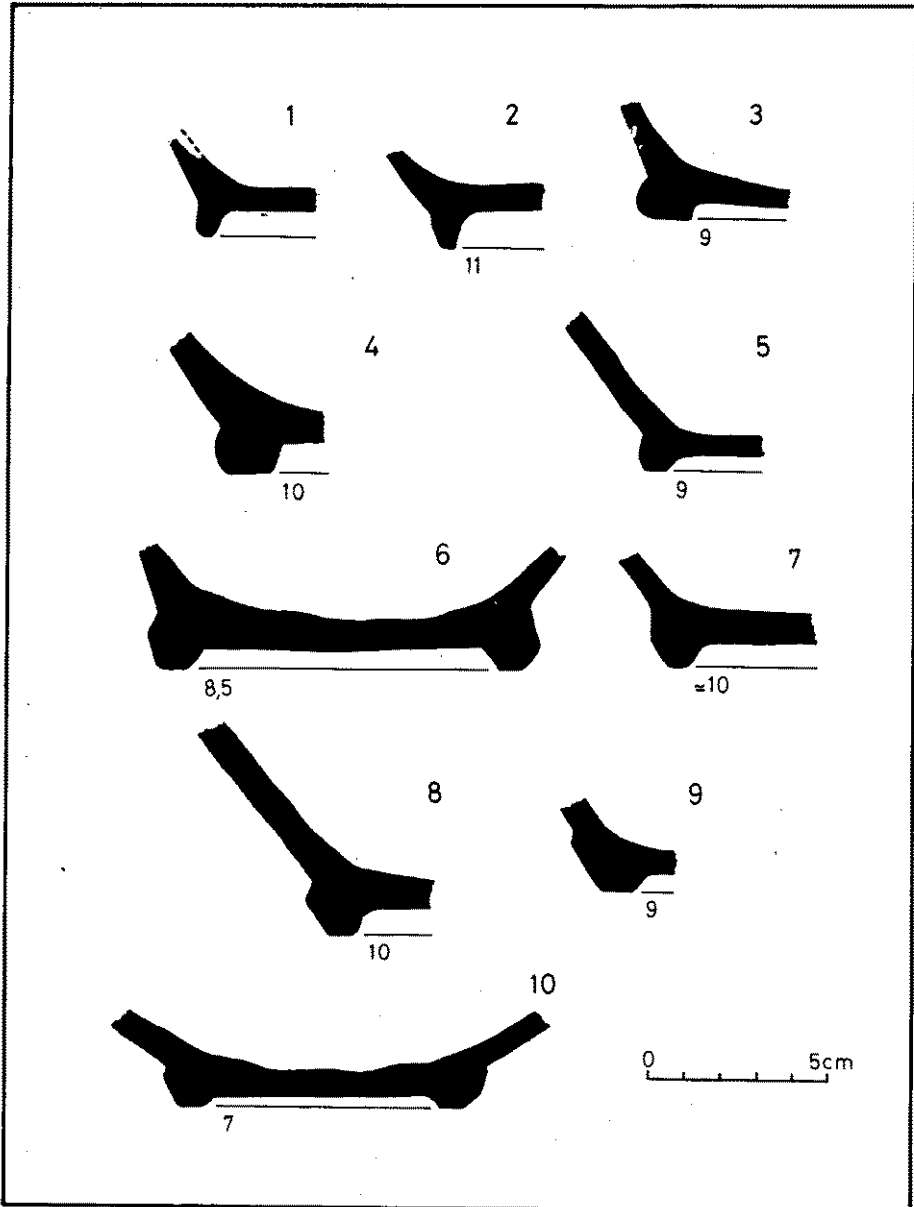

Fig. 4. Bases amb la part central del fons entrada (Granja cistercenca d'Ancosa).

lleugerament diferenciades de la resta de la peça i amb la part central del fons rebaixada. Segurament —és una hipòtesi— això s'esdevingué en el mateix moment que apareixen les ceràmiques decorades, que també solen tenir el fons rebaixat en la part central. Per a fer aquestes bases, buidades per la cara inferior, calia, en tornejar el recipient, partir d'un fons prou gruixut que, un cop acabada la part superior de l'atuell, era rebaixat en tota la seva part central. Per a dur a terme aquesta segona operació calia girar cap per avall el recipient i, mitjançant l'ajut d'una massa de fang, col·locar-lo verticalment i centrar-lo altre cop en el torn. Al jaciment d'Ancosa s'han trobat força fragments de bases amb aquestes característiques —vegeu els números 1-10 de la làmina 4—; es tracta de peces de cap al segle XIV, força ben fetes. Això fa que no hi hagi gaire diferències entre les unes i les altres. Malgrat tot, podem veure que algunes tenen la vora, sortida de la base, més flaca (núms. 1 i 2) i d'altres la tenen més grossa; algunes tenen la cara externa d'aquesta vora més arrodonida (núms. 3 i 4) i d'altres la tenen més o menys angulosa. Molt sovint, aquesta part lateral exterior de la base sol tenir una carena, diferentment marcada, situada més o menys a prop de la inflexió que marca l'inici del cos de la peça. Aquest tipus de fons rebaixat, amb un diàmetre d'uns 8 a 10 cm, devia correspondre a poals o a atuell de característiques semblants.

— *Anses.* Durant les tres campanyes d'excavació, s'han trobat diverses anses (o nanses), la majoria de les quals són de poals. Els poals —com ja hem vist en parlar de les vores o bé de les diverses bases— eren força abundosos a Ancosa. Cal tenir present que, a uns 200 metres de les construccions de la granja, hi ha un pou antic, construït, gairebé segur, per la mateixa comunitat cistercenca.

El diàmetre de les boques dels poals, que travessaven aquestes anses, era d'uns 8 a 10 cm. Aquestes anses, a causa de llur funció, havien d'ésser força massisses; la forma de la secció sol ésser lleugerament deprimida, amb la part inferior més aviat plana i la superior amb diverses estries (làmina 5). El nombre d'estries o solcs longitudinals varia d'una peça a l'altra: una estria, dues, normalment tres, quatre, etc. Algunes vegades, alguna de les incisions era situada més o menys a la part lateral de l'ansa. Aquesta sol tenir un gruix d'1,5 a 2 cm i una amplada de 2 a 3 cm. Les anses eren unides amb barbotina a les vores de la boca de la peça, un cop aquesta ja era acabada i, segurament, ja era polida. Totes les que s'han trobat al jaciment d'Ancosa pertanyen a peces semblants, de vers el segle XIV.

El tipus d'ansa lateral, tot i que no n'han aparegut gaires mostres, també existia, en relació amb alguns atuell de la granja d'Ancosa. En A 81-1-121 (làmina 5, núm. 8) o en A 82-4-112 trobem dos exemples de tros d'ansa que arrenca d'un fragment de paret del recipient. Tenen un gruix de cap a 1 cm i una amplada propera als 3 cm, però estan mancats de decoració. El fragment d'ansa

A 82-4-300 també és llis, però una mica més ample —4 cm—. El fragment A 83-21-107 (núm. 7), en canvi, amb unes mides semblants a les d'aquest darrer, té, però, dues estries longitudinals i, en el punt on arrenca l'ansa, una incisió, amb lleugeres rebaves laterals, provocada per una ditada. Totes aquestes peces sembla que també foren cuites cap al segle XIV.

—*Becs i brocs*. Cal distingir els becs dels brocs o dels galets. El bec és fruit d'un pinçament de la vora; el broc i el galet, en canvi, són situats, en principi, a la meitat superior de la peça i solen tenir forma més o menys tubular.

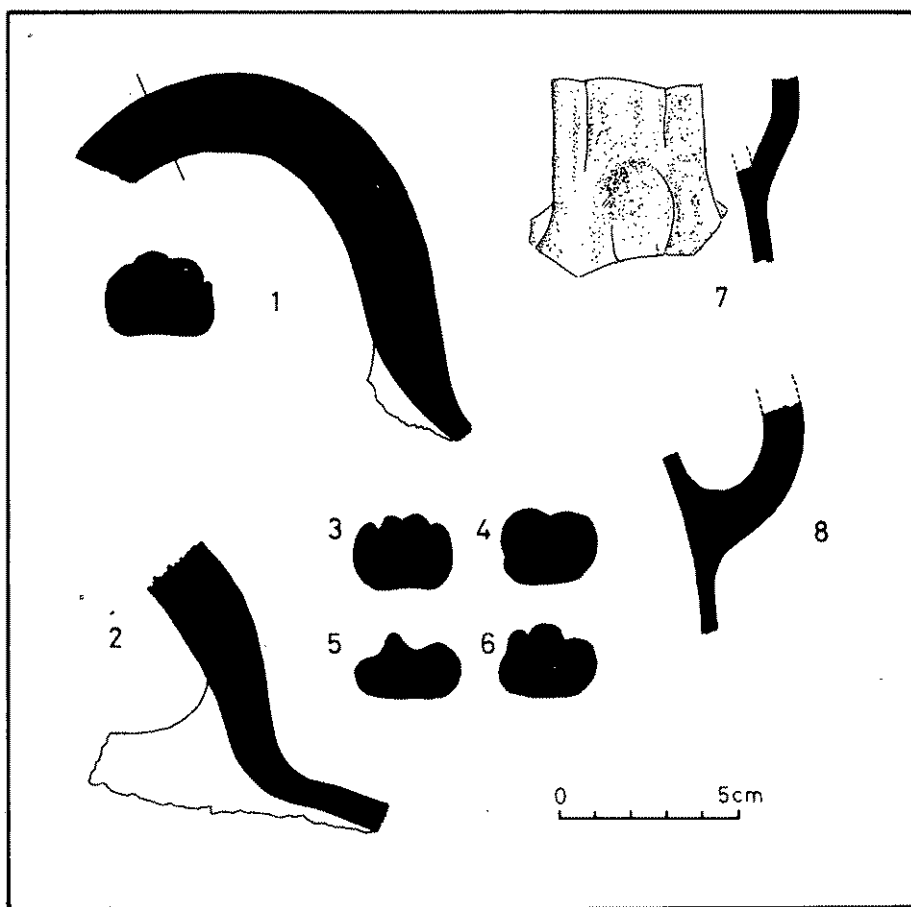

Fig. 5. Diversos tipus de nanses del jaciment d'Ancosa.

Mentre els brocs són per a omplir l'atuell o per a abocar-ne el contingut ràpidament, els galets són per a beure.

Al llarg de les campanyes fetes al jaciment d'Ancosa, només hem trobat un bec. El fragment A 83-21-234 és d'una pasta grisa clara, lleugerament brunosa, molt ben mòlta (feta vers el segle XIV). És molt difícil de determinar el tipus de recipient al qual pertanyia aquest bec.

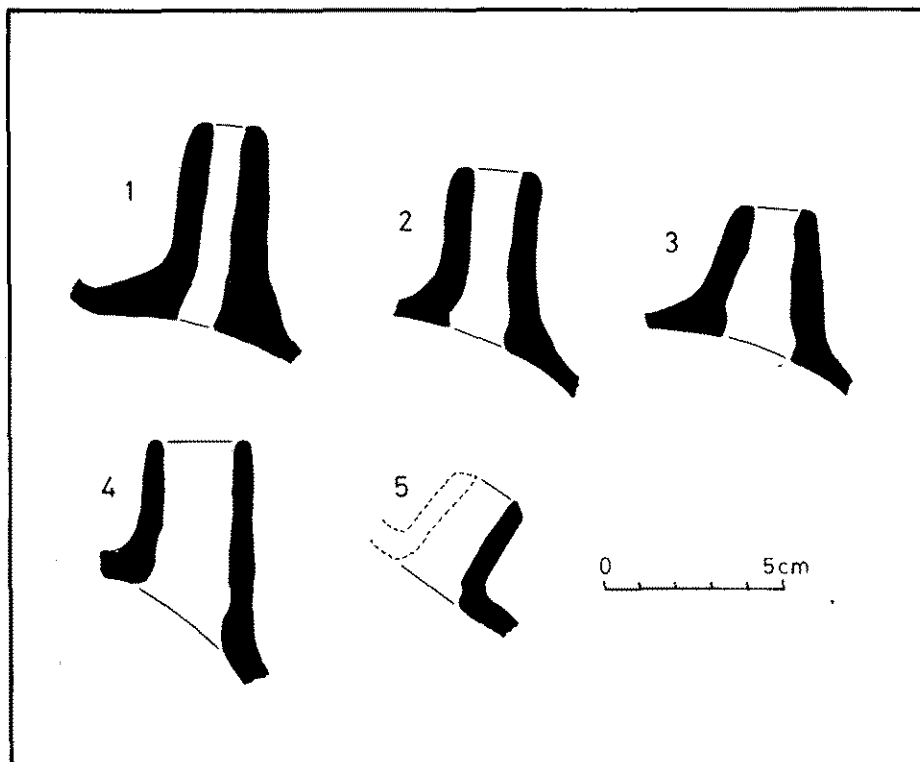

Fig. 6. Diversos tipus de broc.

Hem trobat, en canvi, diversos brocs. Aquests brocs són força semblants entre ells i també als de les anomenades setres, provinents de l'església del Carme de la ciutat de Manresa.⁷ Tenen forma de tub, una longitud de 3 a 4 cm i una

7. Representat a les peces 6, 18 i 21, respectivament un gerret, una olla i una setra. Vegeu les comunicacions citades en la nota 4, especialment la presentada a Manresa.

amplada de boca d'1 a 2 cm (lám. 6). Generalment, solien tenir una posició més o menys vertical en relació amb la peça. Devien ésser units al recipient quan aquest era ben acabat: per la cara exterior la superfície, després, era polida; a l'interior, en canvi, hom pot veure la juntura feta més o menys barroerament. Pel tipus de pasta, tots aquests brocs —dels quals n'hem dibuixat uns quants en la làmina adjunta— corresponen a peces de cap al segle XIV.

— *Gruixos*. Intentar de parlar del gruix de les parets dels diversos fragments de terrissa grisa, sense caure en una enumeració pura i simple, és difícil, ja que aquest gruix ve determinat per diversos elements, alguns dels quals de mal conèixer: el tipus de pasta, el tipus de recipient, la part de la peça a la qual pertany el tros conservat, evidentment, també, la traça del torner, etc.

En principi, les parets de les peces del segle XIV, per exemple, són molt més regulars i més fines que no pas les parets de les peces del segle XII. En un fragment no gaire gran d'una peça d'aquest segle trobem sovint que hi ha diversos gruixos clarament visibles. Malgrat tot, aquests gruixos solen oscil·lar al voltant dels 6 mm; això no obstant, en algunes zones del fons, per exemple, es poden assolir, perfectament, els 9 mm. Les peces del segle següent són potser una mica més regulars; malgrat tot, en les cassoles d'aquesta època, també a tall d'exemple, trobem, així mateix, grans diferències en el gruix de llurs parets. Aquest gruix, en molts atuellis, oscil·la al voltant dels 5 mm. I, de fet, igualment, oscil·la entre els 4 i els 6 mm la gruixària de la majoria de les peces dels segles XIV; cal dir, tanmateix, que, algunes d'aquestes peces, ja tenen un volum considerable.

— *Decoració*. Només en una petita part dels fragments trobats hi ha restes de decoració incisa. De les engalbes que recobrien les peces estudiades ja en parlarem en l'apartat següent, dedicat a les pastes i a llur coloració.

Ara, a continuació, podem exposar, d'una forma esquemàtica, els diversos tipus d'incisions que hem trobat en els fragments conservats:

— Línia longitudinal a tot el voltant del recipient; generalment, té un gruix d'1 a 2 mm, algun cop arriba a 3 mm —en aquest darrer cas, poc profunda—. Aquesta incisió longitudinal solia ésser feta en la part superior de la peça, prop de la carena (així ho veiem en A 82-26-31). La majoria dels fragments en què trobem aquest tipus de decoració foren fets el segle XIV; d'altra banda, però, cal dir que les peces d'aquest segle són les més abundoses.

— Dues línies incises d'1 mm separades, també, una de l'altra, aproximadament, per 1 mm; en la part alta de la panxa d'una peça del segle XIV.

— Dues línies longitudinals incises, separades de 10 a 15 mm una de l'altra; com en tots aquests casos, devien seguir tot el volt del recipient. Es tracta de dos fragments, de cap als segles XII i XIII, respectivament.

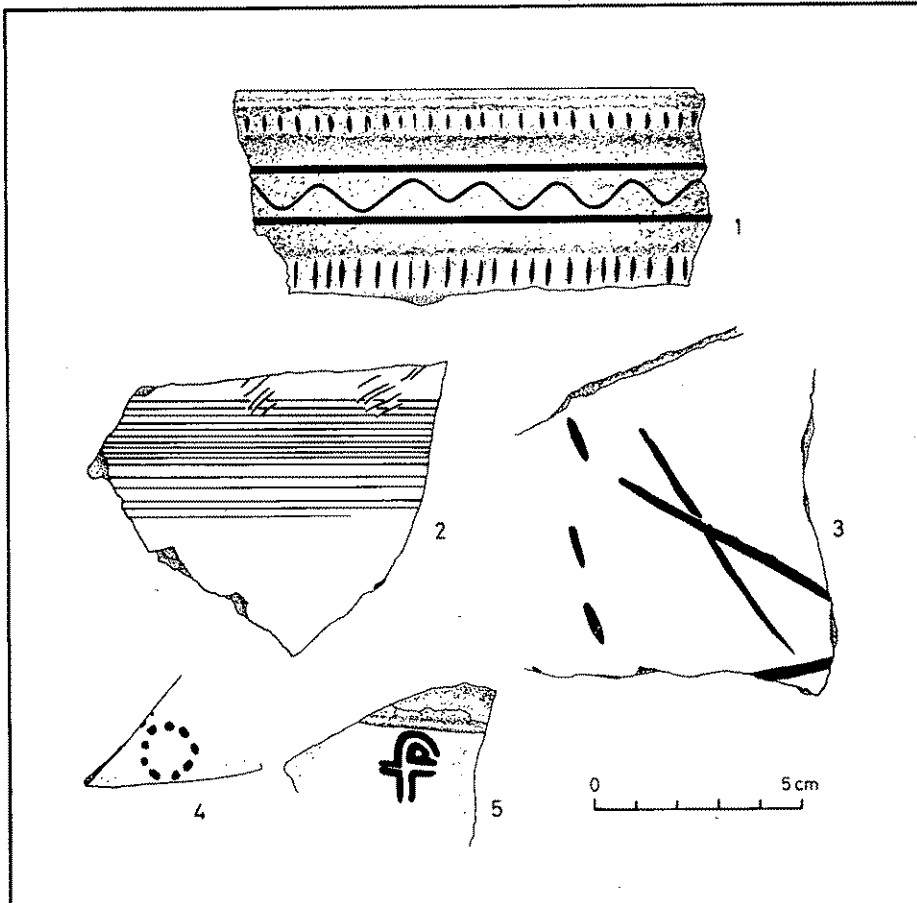

Fig. 7. Alguns tipus de decoració i diverses marques de terrisser.

— Diverses incisions longitudinals, d'1 mm de gruix, separades entre 5 i 10 mm. En un dels petits fragments conservats, hom veu 5 línies més o menys paral·leles. Aquests trossos conservats són del segle XIII o inicis del segle XIV.

— Diverses lleugeres incisions longitudinals paral·leles —se'n veuen tres—, de més de 2 mm de gruix, fetes més per pressió que per incisió (A 83-21-208).

— Feix de moltes línies, separades les unes de les altres d'1 a 3 mm (lám. 7, núm. 2). En els fragments conservats hi ha unes quinze incisions paral·leles, fetes, segurament, amb una pinta d'un material dur. Tallant marginalment, en

algun tros, aquestes línies, que devien voltar tota la peça, hi ha altres feixos de quatre o cinc línies incises molt més curtes. Tal com se sol esdevenir, aquesta decoració correspon a una peça d'època tardana (vers el segle XIV).

— Finalment, abans de parlar de les marques no longitudinals, cal esmentar, d'una forma detallada, les característiques de la decoració del tros A 83-23-518 (làm. 7, núm. 1 o la vora 34, que pertanyia a una cassola o a una gerra gran) i d'altres deu fragments encara més petits. La complicada decoració de la vora és formada per una sanefa composta per una línia ondulada, que devia voltar tot l'atuell, resseguida, a banda i banda, per una línia recta; la separació entre les dues incisions rectilínies és d'uns 12 mm. Al seu torn, aquesta sanefa és emmarcada, a dalt i a baix, per unes franges que sobresulen, la superior de les quals coincideix amb l'extrem de la vora. En aquests relleus, separats uns 27 mm, hi ha petites incisions verticals, de 4 mm de llarg, en el superior, i d'uns 8 mm, en l'inferior.

— Línia lleugerament corbada i d'uns 4 cm de llarg, amb un gruix variable —al voltant de 2 mm—, situada al ventre de la peça i, més aviat, orientada de la carena al coll.

— Aspa amb una longitud aproximada d'uns 5 cm. El fragment de ceràmica conservat és massa petit; és possible que, com en el cas que veurem a continuació, prop seu hi hagués altres incisions.

— Aspa situada al costat de tres incisions curtes arrencades (làm. 7, núm. 3). La longitud dels braços de la creu és d'uns 6 cm. Les tres incisions tenen una llargada de cap a 1 cm. El gruix o amplada de la incisió és de prop de 2 mm. Cal remarcar que aquest motiu és exactament igual que un dels trobats en els recipients de l'església del Carme de Manresa. Ja aleshores, quan redactàvem l'article sobre aquestes peces de terrissa grisa, dubtàvem sobre si aquest tipus de marca era, tal com segurament deu ésser, el signe del terrisser o bé sobre si servia per a indicar, per exemple, el volum o la fornada. Tornant a la relació entre Ancona i Manresa, cal dir que, curiosament, els fragments de ceràmica de color verd i morat trobats al jaciment d'Ancosa tenen les mateixes característiques tipològiques que les peces trobades a la mateixa església del Carme de Manresa.⁸

Així mateix, en altres fragments, trobem diverses marques més, que hom veu clarament que són segells de terrisser. De fet, les podem reduir a dos tipus:

— 9 punts, que formen una circumferència amb un diàmetre d'uns 11 mm (làm. 7, núm. 4).

— Creu, els braços de la qual són dues línies incises; el braç superior es projecta, corbant-se, fins a l'extrem del braç dret. La longitud total dels braços

8. En relació amb aquest aspecte vegeu la memòria de l'excavació.

és de 14 i 16 mm (núm. 5). Generalment aquest segell és situat prop del coll. Aquest signe almenys era estampat en cinc dels recipients d'Ancosa.

Mentre, com hem dit, les aspes i unglades fa de més mal assegurar que siguin marques d'oller, aquestes darreres incisions és ben evident que ho eren. L'existència d'aquest tipus de marques cal relacionar-la amb l'acord municipal pres a Barcelona, l'any 1314 —o amb algun altre de semblant acordat en qualsevol altra població—, relatiu a l'obligació que s'imposava a l'oller per tal que posés el seu segell o marca en la part superior dels recipients que fes.⁹

— *Pastes*. Moltes vegades, en relació amb alguns fragments, gairebé l'únic element que pot permetre una datació, més o menys aproximada, és la diferent composició de la pasta.

Podem veure, per començar, dues mostres, tretes, evidentment, de les peces del jaciment d'Ancosa:

— Pasta amb molts fragments de quars, que tenen una mida que oscilla al voltant d'1 mm, encara que algun cop pugui assolir els 2 mm, i amb força fragments de mica. Color bru (o castany), més o menys negrós segons les zones. El recipient al qual pertanyia aquest fragment degué ésser fet amb un torn força lent. Gruix de la paret: 7 mm. Vora núm. 1 (A 82-26-34). Les seves característiques —tipus de desgredant i color— recorden molt les d'algunes de les pastes de Sant Marçal de Relat, conservades a Manresa.¹⁰ Es pot datar vers el segle XII.

— Pasta molt ben pastada, fina, sense que sigui visible cap fragment ni de quars ni encara menys de mica. Peça feta amb un torn ràpid. Color de la pasta: gris pàllid. A l'exterior no té cap tipus d'engalba. Gruix de la paret: 6 mm. Devia pertànyer a un poal (A 81-1-93). Segurament fou feta vers el segle XIV.

Aquestes dues pastes les podem situar, tipològicament, gairebé en els dos extrems del mostrari que ens forneix el jaciment d'Ancosa, en relació amb la ceràmica grisa. Entremig, podem trobar pastes amb, per exemple, les característiques següents:

La vora 13 conté encara una gran quantitat de fragments de quars de cap a 1 mm —encara que algun és més gran: fins a uns 3 mm—, dispersos, però, dins d'una pasta ja homogènia i barrejats, encara, amb alguns petits bocins de mica; que llueixen en les cares de les parets. El color de la pasta és gris clar. A la cara exterior s'afegí una engalba de color gris plom. És molt possible que fos d'una peça cuita el segle XIII.

En d'altres casos, per exemple en la vora 30, la pasta és menys homogènia, conté més fragments de quars i de mica. Potser cal datar-la entre els segles XII i XIII.

9. Vegeu l'apartat 4 del treball de Manuel Riu publicat en aquest mateix volum, pàg. 179.

10. Vegeu nota 4.

Les vores de poal o setra, amb boca força estreta, en canvi, ja tenien una pasta molt compacta, força semblant a la que hem trobat en A 81-1-93. Així, per exemple, la vora, a la qual hem donat el núm. 22, té la pasta molt ben pastada i ben mòlta, sense restes visibles de desgreixant. En aquest cas, però, sembla que a la cara exterior s'aplicà una engalba, el que fa que aquesta cara tingui un to gris plom, una mica més fosc que la interior. Cal tenir present que, en aquestes peces grosses, a vegades només s'engalbava una part de la cara externa del recipient. Totes aquestes vores ja segurament pertanyen a peces del segle XIV.¹¹

Deixant de banda les pastes del segle XII, en les quals els tons castanyosos, més o menys negres, són molt normals, en algunes pastes del segle XIII o del XIV trobem, en lloc del color gris plom, gris clar o gris pàl·lid, en principi característic, colors més bruts, més de mal determinar, fruit de la barreja dels grisos amb els tons bruns. Així ho trobem en la vora 16, que té una pasta compacta i esquistosa, del segle XIV o potser del segle següent. O, també, en la gairebé coetània vora 9. S'esdevingué un fenomen semblant en la vora 19, de pasta més lleugera, però igualment de vers el segle XIV. En la vora 11, potser ja del segle XIII, hom troba un to semblant —bru grisós clar—, recobert, però, amb una engalba negrosa. En la vora de cassola núm. 37, veiem que la part central de la pasta té un to bru grisós, mentre les parts més properes a les vores agafaren una tonalitat grisosa, més o menys castanyosa; aquest fragment es pot datar entre els segles XII i el XIII; etc. Les peces a les quals pertanyen tots aquests fragments sembla que degueren ésser cuites en una atmosfera no totalment reductora i al final una mica oxidant.

— *Tub*. Durant la campanya de l'any 1982, en el sector 9, a la part central de la nau occidental, vàrem trobar un fragment de tub o canonada. La longitud del tros conservat és d'uns 15 cm, el diàmetre extern oscilla entre 100 i 102 mm, a un extrem, i uns 106 mm a l'altre extrem. El gruix de la paret és de 10 a 13 mm. La peça fou feta amb tires cilíndriques de fang o marrells,¹² i va ésser

11. D'acord, més o menys, amb aquesta classificació, podem establir una distribució de les peces, en concret de les vores, en diversos grups. El primer, molt limitat, correspon a les peces fetes el segle XII, moment inicial de l'existència del monestir-granja. A aquest grup gairebé només hi pertany la vora 1. A continuació venen les peces fetes entre el segle XII i el XIII, o ja clarament en el XIII: 34, 17, 18, 37, 35, 39, 40, 2, 3, 4, 5, 7, 11, 13, 15, 20, 21, 36, 38, 45. Finalment, les restants —i potser, fins i tot, algunes d'aquestes últimes— o cavalquen entre el segle XIII i el XIV o bé ja són clarament d'aquest darrer segle: vores 6, 25, 12, 23, 24, 14, 8, 9, 10, 16, 19, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 41, 42, 43 i 44. Especialment aquesta darrera, per les seves característiques pot ésser que sigui més tardana.

12. Amb la finalitat d'establir progressivament una terminologia ceràmica catalana, el més precisa i el menys equívoca possible, acceptem la definició de marrell que proposen Roger MARCET i Miquel LLONGUERES en llur *Assaig d'una terminologia de la ceràmica antiga en català*, «Quaderns de treball», núm. 5 (Barcelona, 1982), pàg. 5.

més o menys aplanada per fora, per dins, però, és ben visible la manera com es realitzà. Pel tipus de pasta, de color gris més aviat clar, amb engalba gris plom a les dues cares, amb poc desgreixant visible —alguns petits fragments isolats de quars—, cal pensar que aquesta conducció d'aigua (ou feta, segurament, entre els segles XIII i XIV.

Conclusions

Podem intentar d'establir comparacions entre les formes, els tipus de pasta o les decoracions dels fragments de ceràmica grisa d'Ancosa i les d'altres jaciments. La tasca encara és, però, difícil a causa, en bona part, dels pocs estudis que s'han fet i publicat. Tenim també que, al costat d'unes característiques que semblen molt generals, d'altres poden variar força d'un forn a l'altre o d'una zona a una altra. I, mentre el nombre de centres productors, per exemple, de ceràmica decorada devia ésser molt limitat, el nombre de forns de terrissa grisa, més popular, devia ésser molt més gran. Cal tenir present que no necessàriament tota la ceràmica grisa trobada al jaciment d'Ancosa havia de provenir d'un forn únic; en les diverses èpoques —i, fins i tot, en la mateixa època— hi hagué, probablement, procedències diverses. Amb tot, creiem que les peces que contenen fragments de quars i de mica —i d'una forma especial les de pastes micàcies— han de provenir, en principi, d'indrets granítics: Barcelona, Capellades, el Maresme, etc.¹³

Potser cal indicar també que dels més de 900 fragments conservats, al voltant d'un 80 % pertanyen a atuells de cap al segle XIV; gairebé tota la resta de fragments formava part de peces del segle XIII i, alguns quants, molt pocs, de recipients del XII. Aquesta desproporció és ben evident i cal tenir-la ben present. La possible estada de la comunitat cistercenca a Ancosa, abans d'anar a Santes Creus, a mitjan segle XII, mentre sembla que comportà que es bastissin unes construccions força importants, no sembla que ens hagi deixat gaires restes ceràmiques.

En aquests quasi 1.000 fragments de ceràmica grisa hi ha només unes 75 vores, uns 35 fragments de nanses, 17 fragments de brocs i un bec.

De les vores —l'element potser més interessant a l'hora d'establir comparacions— ja n'hem parlat força. Algunes de les formes de les vores que trobem a

13. Cal tenir present també aquest fet a l'hora d'estudiar, per exemple, la procedència de les ceràmiques de pastes micàcies de Sant Marçal de Relat. A la major part de la comarca de Bages, així com a tota la Depressió Central catalana, no hi ha pas granits, que només trobem als Pirineus axials o bé a Capellades —on hi havia els forns de Cabrera d'Anoia—, a la zona del Barcelonès, al Maresme, a la Selva, etc.

Ancosa, segurament, es poden trobar gairebé a tot arreu; així, per exemple, de les sortides amb extrem arrodonit se n'han trobat també a molts altres indrets força allunyats —a Catalunya, Llívia, Sant Pere de Grau d'Escales, Casa En Ponç, Caulès, castell de Llinars del Vallès, Sant Marçal de Relat, etc.— o més propers —la Tossa de Montbui, Queralt, Vilademàger, etc.—.¹⁴ Altres formes no són tan usuals; això no obstant, també les podem trobar en altres localitats. Així, com a exemple, el tipus de vora sortida, amb un relleix, més o menys profund, per a la tapa, el podem trobar ben representat entre les peces del Carme de Manresa o de molts altres indrets; la vora aplanada a la part superior, on hi ha un lleuger solc central, hom també el pot trobar a Cabrera d'Anoia, on sembla que pertanyia a una olla o gerra amb dues nanses; etc. En canvi, no hem trobat —això no implica que no hagués existit— cap mostra de vora sortida i aplanada per la banda exterior, tan freqüent en altres indrets (a Caulès o a Cabrera d'Anoia mateix).

I, abans d'acabar, cal cridar altre cop l'atenció sobre la forta semblança d'algunes formes o marques de les peces trobades a Ancosa amb algunes de les que tenien les provinents de les voltes de l'església del Carme de Manresa, datades a final del segle XIV; aquest fet el podem relacionar també amb altres semblances existents entre les ceràmiques de color verd i morat d'aquests dos llocs. Segurament, d'altra banda, enfront d'aquestes relacions més septentrionals, caldria parlar de certes semblances amb peces grises medievals trobades a la regió tarragonina.¹⁵

Bàsicament, doncs, amb la mostra obtinguda durant aquesta excavació de la granja d'Ancosa, podem pensar que en aquest indret hi havia, sobretot, olles, gerros, cassoles i també gerres, poals i gibrells, fets des del segle XII fins als segles XIV i XV.

14. Vegeu: Manuel RIU: *Excavaciones en el poblado medieval de Caulers. Mun. Caldes de Malavella*, prov. Gerona, Madrid, 1975; *Ibid.*, *Algunas formas completas de la cerámica cris catalana (siglos XII-XIII)*, «Atti del Colloquio Internazionale di Archeologia Medievale» (Palerm, 1976), pàgs. 1-8; Josep PADRÓ, Anna Maria FERRAN, Miquel CURA: *Treballs arqueològics a Llívia*, «Cypsela», núm. 2 (1977), pàg. 244; Manuel RIU: *Estado actual de las investigaciones sobre las cerámicas catalanas de los siglos IX al XIV*, «La céramique médiévale en Méditerranée Occidentale. X-XV siècles» (Valbonne, 1978), pàgs. 385-395; Jordi ENRICH i HOJA, Joan ENRICH i HOJA: *Fons de Cabanya alto-medievals a la Tossa de Montbui*, «Informació Arqueològica», núm. 27-28 (Barcelona, 1978), pàgs. 75-82; A. LÓPEZ, F. J. NIETO: *Hornos de cerámica gris medieval en el Castell de Cabrera d'Anoia*, «Informació Arqueològica», núm. 30 (Barcelona, 1979), pàgs. 154-161; L. MONREAL, J. BARRACHINA: *El castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*, Barcelona, 1983 (vegeu especialment la làmina de la pàg. 174).

15. Agraïm al professor Manuel Riu les orientacions que ens ha donat a l'hora de fer aquest estudi de la ceràmica grisa d'Ancosa. Concretament, entre altres coses, ens indicà la semblança de la vora 34 —i d'altres de semblants— amb algunes peces aparegudes al jaciment romà i medieval de Centcelles (municipi de Constantí, Tarragonès).